

SAVAŞIN SAVUNMASIZ DÜŞMANI-KÜLTÜREL MİRAS²

VULNERABLE ENEMY OF WAR - CULTURAL HERITAGE

Düzgün ÇAKIRCA³

ÖZET

Günümüzde tüm insanlığın ortak değeri olarak kabul edilen kültürel miras, tarih süreci boyunca ne yazık ki değişik neden ve yöntemlerle sürekli tahrip edilmeye karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada savaş, bunların en önemlilerinden biridir. I. ve II. Dünya savaşları bu anlamda büyük trajedilerin yaşandığı önemli birer kesit olmakla birlikte, bunun günümüze kadar dünyanın değişik alanlarında lokal düzeyde tekrarlandığını söylemek mümkündür. Bu paradigmanın günümüzde dünyanın değişik alanlarında geldiği nokta ise; insanlık mirasına ciddi düzeyde zarar verme gerçeğidir. Başta yanı başımızda Ortadoğu olmak üzere, Afrika, Afganistan ve Pakistan gibi coğrafyalarda yaşanan çatışmalı ortamlarda sergilenen sınırsız ve sorumsuz yaklaşımlar nedeniyle, tüm uluslararası kabuller ve tüzükler ihlal edilmekte ve insanlık mirasında büyük tahribatlara neden olunmaktadır. Yaşanan bu trajedide, her ne amaçla olursa olsun tüm muhatapların vicdani ve hukuki sınırlar içerisinde kalması ve uluslararası sözleşmelere uymasının ivedi bir gereklilik olduğu açıktır. Bu anlamda, kimin/neyin nereye kadar hakkı olduğunun, uluslararası tüzük ve kabuller çerçevesinde sorgulanması ve analizinin yapılması önemlidir. Sorun, bu kapsamda ele alınmış olup, tespitlere bağlı olarak yapılabilirlikler belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Vandalizm, Kültürel Miras.

Abstract

Today, the cultural heritage of all humanity accepted as a common value, what a pity that over the course of history has been destroyed constantly faced with different reasons and methods. Herein, war is one of the most important of them. World War I. and II. Were important sections in which greatest tragedies were experienced, and besides it is possible to say that this situation is repeated until today at the local level in different areas. At the current situation of this paradigm the different areas of the world today is the fact that it critically damages to the heritage of humanity. All the international admission and regulations have been violated and great

² Söz konusu makale, 22-23 Nisan 2015 tarihlerinde Trakya Üniversitesi tarafından Edirne'de düzenlenen 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu'nda tarafımdan sunulan "*Savaşta Sınır ve Kültürel Miras*" başlıklı bildirden geliştirilerek hazırlanmıştır.

³ Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Mimarlık Bölümü / dizgin66@mynet.com

damages in the heritage of humanity have been caused in the regions such as Africa, Afghanistan, Pakistan and particularly in Middle East just beside us. It is clear that to stay within legal and conscientious limits, and to comply with international conventions is an urgent necessity for all addressees in this tragedy. In this sense, it is important to interrogate and analyse the questions of who/what is right and how in accordance with the international rules and assumptions. The problem is dealt within this context, and we have tried to determine the feasibility depending on the findings.

Keywords: War, Vandalism, Cultural Heritage.

Resim:1-Heykellerbalyozlarla parçalanırken; Suriye-Rakka(Diana Darke, <http://www.bbc.co.uk///2014/07>).

1.GİRİŞ

Savaş kavramını, birçok değişik şekilde tanımlanmakla birlikte, genel anlamıyla anlaşmazlık ve tartışmalı durum/durumların silahlı çatışma halinde sürdürülmesi olarak tanımlamak mümkündür. Savaş süreçleri başından beri sadece insanların ölüm ve yaralanmasıyla sonuçlanmamıştır. Bu süreçlerde aynı zamanda ilgili tarafların yaşamlarına ait değerler de hedeflenmiş ve tahrip edilmiştir. Bu nedenle tarihin değişik zamanlarında meydana gelen savaşlarda birçok yerleşim birimi, sembol ve değere bilinçli olarak zarar verilmiş ve yok edilmiştir. Yüzyıllar boyunca, savaşın bu yöndeki tahribatlarını azaltmaya yönelik (sadece bazı dinsel ve yerel vesikalarda belirtilen sınırlayıcı maddeler dışında) genel anlamda herhangi bir evrensel ve ulusal ölçekli düzenleme yapılmamıştır. Böylelikle yüzyıllar boyu insanlık savaşlarda birçok kavmini yitirmiş, sayısız yerleşim birimiyle birlikte, emeğinin ürünü olan sayısızca değerini de yok etmiştir. Savaşın dünya ölçekli bir hal aldığı I. ve II. Dünya savaşlarında, tarihinde en büyük insan kaybı ve tahribatları yaşayan insanlık, bu noktadan itibaren gerek düşünsel anlamda geldiği düzey, gerekse telafisi mümkün olmayan bu kayıp ve tahribatları bir

daha yaşamamak adına bir araya gelme arayışına girmiş ve ilk adım olarak Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur.

Resim:2-Müzelerdeki eserler tahrip edilirken-Irak.(Ayşe Bursalı, <http://www.arkeofili.com>-25 Şubat 2015)

BM örgütünce, bir yandan savaşların yaşanmaması ve önlenmesine yönelik çalışmalar yapılırken, bir taraftan da savaş süreçlerinde uyulacak kural ve mevzuatların geliştirilmesi çabası içerisine girilmiştir. Bu çabaları, aynı zamanda savaş süreçlerine özgü bir kültür ve ahlak oluşturmanın ön adımları olarak da kabul etmek mümkündür. Böylelikle, savaşlarda muhatapların belirlenen kurallar dâhilinde hareket etmeleri sağlanmaya çalışılırken, öte yandan bu kurallara neden uyulması gerektiğinin gerekçeleri hakkında bilinçlenme, farkındalık ve bir kültür oluşturmanın hedeflendiği açıktır. Bu anlamda dünya savaşlarını dönüm noktası olarak belirtmek mümkündür. Bu noktadan itibaren kültürel miras daha bir anlam kazanırken, neleri kapsadığı önemsenmiş ve korunmasına ilişkin çalışmalar artırılmıştır. Bu çalışmalar ulusal ve uluslararası ölçekte yapılırken, aynı zamanda bir taraftan da bu varlıkların nasıl korunacağına dair değişik bilimsel yaklaşımlar ortaya koyularak, günümüze kadar gelinmiştir. Bu alana ilişkin günümüze kadar yapılan çalışmalar sonucunda, kültürel mirasa verilen değerin daha bir anlam kazandığını söylemek mümkündür. Ancak günümüz pratiğine bakıldığında, bu anlamın büyük ölçüde kendine ait olanda somutlandığı görülmektedir. Bu temelde kültürel miras tanımlanmasının halen yaygın şekilde din ve ırk temelinde bir mülkiyet çerçevesi içerisinde değerlendirildiği, bu çerçevenin dışında kalanların ise başta savaş süreçlerinde olmak üzere yaygın şekilde yok edilmeye karşı karşıya kaldığı yaşanan bir gerçektir. Bu yaklaşım, günümüzde yaşanan savaş ve çatışmalı süreçlerde açıkça kendini ortaya koymakta ve ne yazık ki kültürel mirasa büyük zararlar veren tutumun da esasını oluşturmaktadır.

Uluslararası toplumun bu alandaki kurum ve kuruluşlarınca, savaş ve çatışmalı durumlarda, taraflara savaşın sınırlarını oluşturacak şekilde uyulması gereken birçok mevzuat ve kuralın günümüze kadar geliştirilerek yapıldığı bilinen bir gerçektir. Bu

anlamda, yapılan bu mevzuatlara uyulması halinde savaş süreçlerinde günümüzde kültürel miras esasında sorun olarak yaşadığımız birçok trajedinin de büyük ölçüde yaşanamayacağını söylemek mümkündür.

2. KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA SÜRECİ

Yaşamın başlangıcından günümüze kadar insan ve insan topluluklarının yaşamlarının tüm detaylarından süzülerek meydana gelen maddi ve manevi değerlerin tamamını ifade eden kültürel miras; bu anlamda insanın bilinen tüm zaman dilimleri içinde yaşayıp biriktirdiği ve kendinden sonrakilere aktardığı bir tür veriler dizisidir (URL 1). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO ve Avrupa Konseyi öncülüğünde imzalanan sözleşmelere göre de Kültürel Miras, tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikteki eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar, eleman birleşimleri, yapı toplulukları ve sitler olarak tanımlanır. Bu anlamda, UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim Kültür Kurumu), HABITAT (Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Merkezi), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve Avrupa Konseyi gibi küresel düzlemdeki organizasyonlar tarafından yayınlanan sözleşme, tüzük ve kararlarda kültürel miras, insanlık tarihinin “Ortak Belleği” olarak değerlendirilmekte ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması önemsenmektedir (Çakırca, 2010).

Ülkemizde de 14.07.2004 tarih ve 5226 sayılı "*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*"da, "Korunacak Değerler ve Kültürel Miras"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan, yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmıştır.

Kültürel miras kavramı tabii ki sadece elle tutulur, gözle görülür taşınmaz kültür varlıkları değildir. Bu kapsamda, kuşaktan kuşağa aktarılan, çeşitli örf, adet ve ananeler gibi toplum yaşamının akışını belirleyen "halk kültürü" de "soyut kültürel miras" olarak ifade edilir. UNESCO 1972 yılında Somut Kültürel Mirasın Korunmasına dair Sözleşmeyi; 15 Ekim 2003 tarihinde de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiş ve yürürlüğe koymuştur.⁴

Ortaçağ'ın ortalarına kadar, Avrupa dahil tüm dünyada sadece bir “Maddi ve Turizm Değeri” olarak değerlendirilen kültürel miras verileri; 16. yüzyıldan itibaren bilgiye ulaşmanın kaynakları olarak değerlendirilmiş olup, araştırma ve korumanın konusu haline gelmiştir.

Öte yandan düşünsel dünya da bilinmeyenlerin çözümünün, farklı yerlerdeki bulguların ilişkilendirilerek düzenlenmesini gerekli kılması, uygarlık tarihinin bir bütün

⁴ Türkiye “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni 27 Mart 2006 tarihinde imzalamıştır.

içinde tüm insan ve toplumları içine alacak şekilde ele alınmasını sağlamıştır⁵ (Özdoğan,2001). Bu yaklaşımın, 17. yüzyıldan itibaren Avrupa düşünce sisteminde, "Dünya Kültür Mirasını Sahiplenme" kurgusunu doğurmasıyla,⁶kültürel mirasın günümüze kadar değişik boyutlarda uluslararası platformlarda ele alınmasını sağlamış ve (değişik boyutlarında) mevzuatı oluşturulmuştur (Madran,2005).⁷ Düşünsel kökeni Avrupa'ya ait olan bu düşüncenin doğuşu ve gelişimi; kuşkusuz Rönesans, Sanayi Devrimi, ulus-devletin ortaya çıkışı gibi olaylar ve kavramlar ile de direk ilişkilidir.⁸ Bu anlamda, Avrupa'da 17.yy.'dan itibaren gelişmeye başlayan koruma anlayışının, 18.yy.'dan itibaren kavramsallaşmaya ve kurumsallaşmaya başladığını söylemek mümkündür (Altınıyıldız, 1997).

2.1.Kültürel mirasın korumasına ilişkin Uluslararası kurumsal yapılanma süreci:

Tarihin her döneminde savaş, yıkım ve katliamlara sahne olan dünyamızda koruma isteği, kaçınılmaz olarak tarih boyunca her zaman insanları düşünmeye ve tedbirler almaya sevk etmiştir. Bu anlamda sürekli tahrip edilerek yok edilen kültürel mirasın korumasına ilişkin çalışmaların (kaygıların) çok eskilere dayandığını söylemek mümkündür. Savaşlarda toplum tarafından kutsal sayılan veya değer verilen eserlerin korunması kaygısıyla başlayan koruma yaklaşımı, zamanla sonraki süreçlerde toplumları savaşlarda kültürel mirasın korunmasına ilişkin kararlar, ulusal ve uluslararası düzenlemeler yapmaya ve işbirlikleri gerçekleştirmeye sevk etmiştir (Özel, 1998).

⁵ Birçok ülkede kültürel mirasın koruması uluslaşma süreciyle yakından ilgilidir; uluslar bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, ayrıldıkları devletin kuruluşundan önceki dönemlere giderek kimlik arayışına girmişlerdir (Özdoğan, 2001).

⁶ Avrupa'da aydınlanma dönemiyle başlayan tarihi ve kültürel mirasa sahip çıkma, ekonomik refah ile oluşan kent soylularının, kendi kimliğini tanımlanma çabalarının gereği olarak, Yunan kültür mirasını araştırması ile başlamıştır. Türkiye'de ise bu yöndeki girişimler ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde batılılaşma ve batı kültürünü tanıyan elit bir kesimin çabaları ile başlamıştır.

⁷ Bu yaklaşım ile ilk başlarda Ortaçağ'ın karanlık döneminden önce var olduğu bilinen Helenistik, Roma kültürlerinin görkemi ve dini kitaplarda geçen yer ve olayların kanıtları aranmıştır. Süreç içinde ortaya çıkan bulgular ışığında geçmiş; inanılandan farklı, çok daha eskilere inen ve tekdüze olmayan ve kendi içinde çeşitliliği olan bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Bu anlayış, Avrupa düşünce sisteminde devrim niteliğinde değişimlere yol açmıştır. Bulgular; Avrupa düşünce sisteminin temelini oluşturan inanmak yerine kanıt aramak, durağan bir dünya yerine değişen, evrim geçiren bir dünya ve zamanın eskiliği gibi düşünsel anlamda yeni kavramları getirir. Bu yeni kavramlar, toplum bilimlerinden tüm doğa bilimlerine kadar her alanda bilimsel düşünce sürecini başlatmıştır (Özdoğan, 2004).

⁸ 1789 Fransız devrimi sonrasında halkın, soyluları ve krallığı simgeleyen saray, şato, kale, kilise gibi anıtları tahrip ve yağma etmesine duyulan tepkiler sonrasında, Avrupa'da 1830'lu yıllardan itibaren kültürel mirasın korunmasında bilinçli ve kapsamlı çalışmalar başlamasına neden olmuştur.

Bu kapsamda, 19.yy.'ın başlarında (1815) Viyana Kongresi'yle başlayan ve bir seri konferans ile devam eden uluslararası örgütlenme arayışları sonucunda, belirlenen işlevsel ve yönetsel hedefler doğrultusunda, birçok alanda ortak işbirliğinin temelleri atılmıştır.⁹1898 ve 1907'de gerçekleştirilen "Lahey Barış Konferansları"nı bu anlamda, ilk uluslararası yasa oluşturma çabalarının başlangıcı olarak belirtmek mümkündür. Barış konferansları sürerken, gerçekleşen Dünya savaşları ve yıkımlar, toplumları daha da kaygılandırmış ve ortak hareket etmeye sevk etmiştir. Bunun sonucunda, evrensel barış, güvenlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla 24 Ekim 1945 tarihinde kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü (BM)¹⁰bünyesinde (Asatekin, 2004; Arapkirlioğlu,2003)Uluslararası düzeyde birçok sorunun çözümüne ilişkin de alt birim oluşumları oluşturulmuştur. Bu noktada, kültürel mirasının korunması ve bu yöndeki sorunların çözümüne katkı sağlamak için Kasım 1945 de oluşturulan UNESCO bu oluşumların en önemlilerindedir.¹¹Bu tarihten sonra uluslararası alanda kültürel mirasın korunmasına ilişkin başlayan kurumsallaşma sürecini, statü durumuna göre; Uluslararası Kamu Kuruluşları, STK'ları ve özel kuruluşlar olmak üzere üç farklı kurumsal yapıda değerlendirmek mümkündür.¹²Öte yandan, Avrupa toplumlarında birlikte yaşama dair

⁹ Bu gelişmelere bağlı olarak başlayan ulusçuluk akımının yaygınlaşmasıyla "Ulusların kendi kadrini tayin etmesi" ilkesi sadece siyasal bir ilke olmaktan öte uluslararası bir hukuk ilkesine dönüşmüştür. Bunun sonucunda yeni devletlerin ortaya çıkması gündeme gelmiştir. Ayrıca Avrupa'da uluslararası hukuk düzenine ilişkin arayışlar, giderekten evrensel bir hukuk anlayışına doğru everilmiştir (Pazarıcı, 1997).

¹⁰ Birçok alt birime sahip olan Birleşmiş Milletler Örgütünün çalışma sistemi; dünya üzerindeki her probleme -kültür varlıkları dâhil- üye devletlerle hareket ederek ortak bir çözüm bulmaktır.

¹¹ UNESCO'nun içyapısı bakımından Genel Konferans, Yürütme Konseyi, Sekreterlik olmak üzere üç organı bulunmaktadır. UNESCO; eğitim, bilim ve kültür alanında faaliyet yürüten bir birim olup, amaçlarını, kendisine üye olan devletlerde kurulan milli komisyonlar aracılığıyla gerçekleştirmekte ve ayrıca bu alanda uluslararası işbirliğine katkıda bulunmaktadır. Kültürel mirasın korunması da faaliyet kapsamı içerisinde yer alan UNESCO, insanlığa ait kültür değerlerine sahip çıkmak ve yok olmalarını engellemek amacıyla, evrensel kültür mirasın korunmasına yönelik olarak, tehdit altında olan anıt ve sitlere uzman ve maddi destek sağlamaktadır (Ahunbay, 1996).

¹²**Kültürel varlıkların geleceği ile ilgilenen uluslararası sivil toplum kuruluşları (NGO)**

1933 - OWHC - (Dünya Mirası Şehirleri Teşkilatı/Organization of World HeritageCities)

1946 – ICOM (International Council of Museums – Uluslararası Müzeler Konseyi)

1964 – ICOMOS (International Council on MonumentsandSites – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

1988 – DOCOMOMO (Mimari Akımın, Sitlerin ve Çevresinin Uluslararası Koruma ve Belgeleme Grubu)

EUROPA NOSTRA - Avrupa Kültür Mirası Federasyonu

ICA- Uluslararası Arşiv Komisyonu

oluşan kaygıları gidermeye yönelik olarak, ayrıca ekonomi ve siyasi alanda işbirliğini sağlamak amacıyla, 5 Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi (AK), 1951 yılında Avrupa Birliği (AB) ve 1958 yılında ise Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. Kültürel mirasın korunmasında önemli görevler üstlenen AK¹³ ve UNESCO oluşumlarından itibaren bu alanda kendilerine bağlı birçok alt birim oluşturmakla birlikte, ayrıca birçok antlaşma/sözleşme ve tüzüklerin hazırlanmasına da katkı sağlamışlardır (Ahunbay, 2000).

Bu bağlamda, UNESCO tarafından Kasım 1972 yılında, “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi*” imzalanmış ve liste uygulaması başlatılmıştır.¹⁴Aynı şekilde,14.05.1954 tarihinde “*Silahlı Çatışma Hâlinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Sözleşme ve Ekleri*”, 17.11.1970 tarihinde ise “*Kültür Varlıklarının Kamusuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme*” imzalanarak yürürlüğe konulmuştur (Tezcan,1996). Öte yandan, kültürel mirasın korunmasını artırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla, 1972 yılında “*Dünya Mirası Fonu*” (WHF),1995 yılında da “*Dünya Mirası Merkezi*” (WHC) kurulmuştur. Taraf devletler üzerinde yaptırım gücüne sahip uluslararası kamu kuruluşları olan bu kuruluşlar, yaptıkları etkinliklerle, üye ülkelerde ve dünyanın her yerinde kültürel mirasın korunması konusunda politikalar veStratejiler geliştirmektedirler(Erder,2007).Devletlerdeki demokratik yapılanma ve toplumsal

Kültürel varlıkların geleceği ile ilgilenen uluslararası kamusal kuruluşlar (IGO)

1920 – 1946 – League of Nations (Uluslar Birliği)’in Uluslararası Müzeler Birliği (Cenevre)

1945 – UNESCO

1949 – CE (Council of Europe – Avrupa Konseyi)’nin Kültürel İşler Bölümü (Strasburg)

1956 – ICCROM (Uluslararası Kültürel Varlıkları Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi)

1972 – UNESCO Dünya Miras Vakfı (Paris)

1995 - UNESCO Dünya Miras Vakfı UNESCO Dünya Miras Merkezi’ne dönüşmüştür. (WHC).

Özel Kuruluşlar

1965 – WMF (World MonumentsFund – Dünya Anıtlar Vakfı)

1985 –Getty Koruma Enstitüsü

¹³ AK tarafından 19 Aralık1954 yılında kabul edilen “Avrupa Kültür Sözleşmesi’nin” birinci maddesiyle, ortak kültürel mirası koruyacak önlemler alınmaya karar verilmiştir. 1970 yılı “Avrupa Koruma Yılı” ilan edilirken,(Erder, a.g.e.) 1975 yılında itibaren Avrupa Konseyi tarafından “Geçmişimiz İçin Bir Gelecek” sloganıyla yürütülen bir dizi etkinlik sonucunda “Amsterdam Bildirgesi” açıklanmıştır. Amsterdam Bildirgesiyle koruma ilkelerinin bölgesel planlama politikalarına yansıtılması sağlanmıştır Avrupa Konseyi 1985 yılında “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi”, 1992 yılında ise Malta’da “Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi” imzalamıştır (Ahunbay, 2000).

¹⁴ Buna göre, her ülke kendi topraklarında bulunan ve dünya mirası listesine girmesini uygun bulduğu kültürel ve doğal varlıkların envanterlerini, ‘Dünya Mirası Komitesine’ bildirmekle yükümlü tutulmuştur (Gerçek, 2005).

bilincin gelişimiyle birlikte, diğer alanlarda olduğu gibi kültürel mirasın korunmasında dakamu kuruluşlarının yanında ayrıca günümüze kadar birçok sivil toplum örgütü de oluşturulmuş ve uluslararası nitelik kazanmıştır¹⁵(URL 2).Bu anlamda, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde kültürel miras ile ilgili hatırı sayılır bir kurumsalvarlıktansöz etmek mümkündür.

3. SAVAŞ ORTAMLARINDA KÜLTÜREL MİRASI KORUMA MEVZUATININ GELİŞİMİ

3.1. Başlangıçtan I. Dünya Savaşı'na kadar

Ekonomik, politik, ulusal ve dini amaçlara ulaşabilmek için devletlerin ya da toplumsal sınıf ve gurupların giriştikleri silahlı çatışmalı durum olarak tanımlanan savaşların tarihi çok eskilere dayanır. Bu kapsamda karşı tarafı yıldırma, maddi ve manevi zarar vermek için gerçekleştirilen silahsız faaliyetler de genellikle savaş tanımına dâhil edilirler(URL 3).Yapılan bir araştırmaya göre, 5560 yıllık insanlık tarihi kesitinde 14531 savaşın meydana geldiği tespit edilmiştir. Buna göre her yıl için ortalama en az 2 savaşın meydana geldiği göz önüne alınırsa, insanlık tarihinin adeta savaşlar tarihi olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır(Aslan, 2008).

Savaşlarda toplum tarafından kutsal sayılan ve değer verilen tarihi, kültürel değerlerin yok edildiği yönündeki farkındalık; zamanla kültürel mirası koruma kaygı ve düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu düşüncenin gelişimi, barış ve savaşlar döneminde bu değerlerin tahribini engellemeye yönelik ulusal ve uluslararası ölçekte kurumsal düzenlemeler yapılması ve işbirliklerin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Birçok ahlak ve din kuralının iyilik yapmayı emretmesi, hukukun da kötülük yapmayı yasaklaması gibi sebeplerle hazırlanan ilk düzenlemelerde, ahlaki ve dinsel emirlerden faydalanılmıştır. Bu durum, daha sonraki süreçlerde belirlenen kurallara itaati sağlamak adına hukuksal düzenlemelere dönüştürülmüştür. Bu anlamda, savaş ve çatışmalı ortamlarda kültürel mirasın korumasına dair hikâyeyi Milattan Önceye götürmek yanlış olmaz. Sürece bakıldığında, savaş ve çatışma dönemlerinde kültürel mirasın korunması 18. yy'in sonuna kadar dinini ve gelenekse ldüzenlemelerle yapıldığı görülmektedir.¹⁶ Daha sonraki süreçlerde, bazı düşünür ve askeri idareciler tarafından geliştirilen prensipler (Carl Von Clausewitz Prensipleri gibi...) olsa da uluslararası anlamda ilk düzenlemelerin Viyana Kongresiyle başladığını söylemek mümkündür. Avrupa kıtasında viyana kongresiyle başlayan bu süreç 1. dünya Savaşına kadar Lahey'de bir dizi çalışmaya evrilirken, öte

¹⁵ Rönesans ve endüstri devrimiyle, Avrupa'da sanat, siyaset ve devlet yapısından toplumun her alanına kadar yeniden yapılanma süreci başlamış olup, Toplumda STÖ'leri bir üstyapı kurumu olarak geliştirmiştir (Keyman, 2004).

¹⁶ Brahma Kanunlarında,(MÖ.800-400 MÖ) tüm insanlar yaratıcının işi ve yaratıcının kardeşi olarak görülmekte, savaş sırasında şehirlerin, tapınakların ve diğer dua yerlerinin tahrip edilmesini yasaklayan hükümler bulunmaktaydı.

yandan aynı zaman diliminde Amerika kıtasında da bazı çalışmalar yapılmıştır. Roerich Sözleşmesi (1904) ve Washington Antlaşması (1935) bu anlamda yapılan önemli çalışmalardır.

Resim:3-Bosna-Hersek'teki Mostar Köprüsü-1993 yılında Savaşı sırasında tahrip edildi (<http://www.dw.de/p>).

Korumaya dair yapılan bazı dini ve geleneksel düzenlemeler

Bu kapsamda eski Hindistan'da hazırlanan Brahma Kanunları (MÖ.800-400),¹⁷Antik Yunan'da (MÖ. 756-146) Olympus, Delos, Delphi ve Dodone gibi şehirler için ilan edilen “*Kutsal ve İhmal Edilmeyecek-Korunacak Şehirler Vesikası*”,¹⁸ve MÖ. 80 yılında Sicilya'da çeşitli anıtları yağmalayan Romalı Verres'a Cicero tarafından kesilen tazminat ödeme cezası,¹⁹gibi düzenleme ve uygulamaları bu anlamda yapılan ilk çalışmalar olarak belirtmek mümkündür. Milattan sonraki süreçte de 18.yüzyıla kadar bu yönlü çalışmaların dini ve yerel düzeyde yapıldığı görülmektedir. Ortaçağ Avrupa'sında yayınlanan “Şövalyelik Kodları” (M.S. 476 -1500),²⁰Hz. Ebubekir'in (M.S. 632-634.)

¹⁷Aynı şekilde Antik Yunan'da (MÖ. 756-146) Olympus, Delos, Delphi ve Dodone gibi şehirler “Kutsal ve İhmal Edilmeyecek, Korunacak Şehirler” olarak değerlendirilmiş ve saldırılardan korunmuştur.

¹⁸ MÖ. 80 yılında Sicilya'da çeşitli anıtları yağmalayan Romalı Verres, Cicero tarafından protesto edilerek tazminata mahkûm edilmiş; 9.yy'da ise Cherlemogne, prensip olarak kültür varlığının ait olduğu yerde kalmasını isteyerek, başka bir yere götürülmelerine karşı çıkmıştır (Özel, 1998).

¹⁹ Ortaçağ Avrupa'sında yayınlanan “Şövalyelik Kodları”ında bu kural kilise ve manastırlar için de dikkate alınmıştı (M.S. 476 -1500).

²⁰ Hz. Ebu Bekir'e Suriye'ye gönderdiği Hz. Usame'ye şu talimatı vermiştir; "Ey Üsâme! İhanet etmeyin, haksızlık etmeyin, mal yağmalamayın, (meşru öldürmenin dışına çıkıp) müsle yapmayın (ölü cesedin azalarına dokunmayın); çocuk, yaşlanmış, ihtiyar, kadın öldürmeyin, hurmalıkları kesip yakmayın. Meyveli bir ağacı da kesmeyin. Yemek maksadı olmaksızın davar, sığır, deve

Suriye ve Irak'ın fethinde ortaya koyduğu talimatları, bu türden hassasiyetler olarak belirtilebilir.²¹

Carl Von Clausewitz'in (1780-1831) prensipleri:

Geleneksel savaş törenleri ve kurallarına ilk modern insancıl prensipler getiren Prusyalı askeri düşünür ve stratejist Carl von Clausewitz (1780-1831) 18. yüzyılın sonuna doğru savaş ve savaşın kural tanımazlığına karşı bu anlamda ilk kez tüm toplumlara hitap edecek türden prensipler geliştirmiştir. Savaşın yönetilmesine ilişkin hazırlanan bu prensipler, askeri hedeflere yönelik savaş emirlerinin sınırlamalarını içermektedir.

Viyana Kongresi (1815)

19.yüzyılın başını savaş kurallarını belirlemeye yönelik ilk uluslararası ölçekte girişimlerin başlangıcı olarak kabul etmek mümkündür. Napolyon Bonapart'ın yenilgisiyle 1815'te toplanan Viyana Kongresi'nde Avrupa'nın yeni sınırları tartışılmakla birlikte, aynı zamanda yağmalanan eserlerin geri verilmesi kuralları da belirlenmiştir (URL 5). Kıta Avrupa'sında savaşın kurallarını belirlemeye dair uluslararası ölçekte bu gelişmeler yaşanırken, öte yandan iç savaş yaşayan diğer bir kıta Amerika'da da aynı şekilde bu yönlü çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Amerikan iç savaşı (12 Nisan 1861-12 Nisan 1865) sırasında hazırlanan kararname ile kuşatma altında veya bombardıman sırasında sanat eserlerinin, bilimsel koleksiyonların, kütüphanelerin ve hastanelerin tahribatını önlenmeye yönelik kurallar hazırlanmıştır.

1 ve 2. Lahey Sözleşmeleri

İlki 1899 ikincisi 1907 yılında gerçekleşen bu toplantılar, Cenevre Sözleşmesi ile birlikte savaş dönemlerinde işlenen suçlara ilişkin düzenlenmeler getiren ilk uluslararası laik çalışmalardır. Bu serinin üçüncüsü 1914 yılında yapılması planlandıysa da ancak Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle gerçekleştirilememiştir. Kültürel mirasın korunması için de bir takım kuralları kapsayan ve 1. ve 2. Lahey sözleşmeleri olarak tanımlanan bu akit, aynı zamanda savaşlarda kültürel mirasın korunmasına yönelik ilk uluslararası akittir. Antlaşma; savaş sırasında savunmasız şehirlere, kültürel ve tarihi binalara saldırıları yasaklamıştır (Madde 7).

Roerich Sözleşmesi-1904

öldürmeyin. Yol boyu mabetlere çekilmiş insanlara rastlayabilirsiniz, onlara dokunmayın, ibadetlerine karışmayın." (*İbnü'l-Esir*, 2/335) (URL 4)

²¹ Hatırlanacağı üzere Napolyon Bonapart, 1794'te Belçika'yı daha sonra İtalya'yı işgal ettiğinde "BelvedereApollo'su", "Gladyatörün Ölümü", "Lacoon" gibi dev yapıtları Paris'e taşımıştı. Mısır'ı işgale giderken donanmasında amiral ile generalden daha çok arkeolog, Egyptolog (Mısır Bilimci) bulunan Bonapart, Osmanlıların yardımına gelen İngilizlere yenilince onun yağmalattığı Mısır tarihi bu kez Louvre Müzesi yerine British Müzesi'ne taşınmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri ile diğer Amerika cumhuriyetleri arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma, aynı zamanda kültürel mirasın savaş dönemleriyle birlikte barış zamanlarında da koruma yaklaşımını ortaya koyan ilk uluslararası antlaşmadır.

Washington Antlaşması ve ilk kültürel miras işareti-1935

Washington Anlaşması, 1904 de imzalanan Roerich Sözleşmesi'nin geliştirilen değiştirilmiş halidir. 21 Amerika eyaletinin imzaladığı bu anlaşma halen Kuzey, Orta ve Güney Amerika'nın büyük bir bölümünde yürürlüktedir. Bu anlaşmanın 3. maddesiyle, ilk kez savaş sırasında korunacak kültürel mirasa ilişkin işaretleme geliştirilmiştir (Beyaz zemin üzerine birbirine bitişik üç kırmızı daire).

Resim 4: Dresden'deki “Frauenkirche” 2. Dünya savaşında tahrip edildi.(Foto.:<http://www.dw.de/p>)

3.2. Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar

I. Dünya Savaşı, kendinden önceki savaşıardan çok farklı özellikler gösterir. Bu savaş, modern çağların en ağır ve en acımasız ‘Topyekûn Savaş’ı olarak kabul edilir. 20. yüzyıldan önceki savaşlar belirli cephelerde olup ve savaşa katılan ülkelerin halkları direkt olarak savaşın etkilerine maruz kalmaz iken, (Daha çok gıda ve ihtiyaç maddeleri sıkıntısı halklar üzerinde etkili olurdu) I. Dünya Savaşında bu durum değişmiştir. I. Dünya savaşında cephe gerisi saldırıları, sabotajlar vb. savaş taktikleri savaşan devletlerin sivil halklarının sosyal hayatlarını düzenli bir şekilde sürdürmelerini imkânsız hale getirmiştir (Hobsbawm,2006).

Tahkim edilmiş ağır silahlarla donatılmış siperlerde, tarafların çok ağır kayıplarına yol açan çatışmalar yaşanmıştır. Ayrıca, Almanya bazı çatışmalarda klor gazı

kullanarak tarihte ilk kimyasal saldırıyı gerçekleştirmiştir (Hitler,2005).Siper savaşlarında kullanılan silahlar büyük gelişmeler göstermiş,İngilizler İlk olarak batı cephesinde tanklar, zırhlı araçlar ve tanksavarlar kullanmıştır (Sander,1998).

Tüm ülkelerden 65.038.810 askerin katıldığı bu savaş, arkasında resmi rakamlara göre toplam 8.556.315 ölü, 21.219.452 yaralı ve 7.750.945 kayıp veya esir bırakırken, aynı zamanda insanlık tarihine ait beleşği oluşturan kültürel mirasın da büyük bir bölümünün tahribine neden olmuştur. Ayrıca I. Dünya Savaşı ülkeler arasındaki sorunları çözümlenmemiş, ağır yaptırımlar içeren antlaşmalar sonucu, savaş sonrası gelişen aşırı milliyetçilik, yeni oluşan faşizm ve nasyonal sosyalizm gibi ideolojiler II. Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır.(ETV, Tarih Der.,2009).

Milletler Topluluğu'nun Kuruluşu-1931

Bu süreçte savaş sonrasında insan kaybı ve yıkımlara dair ortaya çıkan ağır bilanço ve 1907 Lahey Antlaşması prensiplerinin ihlal edilmesi ve geleceğe dair kaygılar üzerine bir araya gelen ülkeler tarafından 1931 yılında dönemin “Birleşmiş Milletleri” olarak adlandırılan “*Milletler Topluluğu*” (the League of Nations) oluşturulurken, Bu kapsamda kültürel mirasın korunmasına dair hassasiyetleri paylaşan topluluk üyeleri “*Savaş Sırasında Sanat Eserleri ve Tarihi Binaların Korunması Hakkında Uluslararası Anlaşma*”yı aynı yıl imzalamıştır. Ancak bu çabalar II. Dünya savaşının çıkmasını önleyememiş 1939 yılında tekrar altı yıl süren bir dünya savaşı felaketiyle karşı karşıya kalmıştır.

3.3.İkinci Dünya Savaşı'ndan yakın geçmişe kadar

İkinci dünya savaşında başta İngiltere ve Almanya olmak üzere birçok ülkede tarihi şehirler(Lubek, Exeter, Norwich, York ve Canterbury) yoğun hava bombardımanı ile yerle bir edildi.²²Geleceğe dair ortaya çıkan kaygılar ülkelerin tekrardan dünya barışı ve güvenliğini tesis etmek üzere bir araya gelmesini gerekli kılmış ve Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur.

²² İkinci dünya savaşının kaçınılmaz olduğunu gören ABD Başkanı Roosevelt 1 Eylül 1939'da Almanya, Fransa, Polonya ve İngiltere devlet başkanlarına gönderdiği mektubunda sivil insanlar üzerine ve silahsız şehirlere hava saldırılarının düzenlenmemesini öneriyordu.

Resim 5: Fransa-Notre-Dame de Reims, 1.Dünya Savaşında tahrip edildi (Foto: <http://www.dw.de/p>).

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Kuruluşu-1945

Böylelikle Birinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyada güvenlik ve barışı tesis etmek üzere kurulan “Milletler Topluluğu”, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında 1945 yılında “Birleşmiş Milletler (BM)” Örgütü'ne dönüştürülmüş ve bu örgütün çatısı altında kültürel mirasın koruması açısından da önemli bir global kuruluş olan Birleşmiş Milletler Eğitim-Bilim ve Kültür Organizasyonu olan UNESCO kurulmuştur (16 Kasım 1945).²³Bu kapsamda hazırlanan Cenevre Sözleşmesi (1949) ve Lahey-1954 sözleşmeleri önemlidir.

BM ve UNESCO'nun kuruluşu ile birlikte bu kuruluşlara bağlı birçok alt koruma birimi oluşturulmakla birlikte savaş ve barış dönemlerinde insan hakları ve korumaya dair birçok sözleşme ve tüzükler de hazırlanarak yürürlüğe konulması sağlanmıştır. Cenevre Sözleşmesi İnsan hakları esasında, Lahey-1954 Sözleşmesi ise "*Silahlı Çatışmalarda Kültürel Mirasın Korunmasına dair Lahey Sözleşmesi*"nin I. Protokolü olup, bu bağlamda kültürel mirasın korunması esasında önemli uluslararası kabul ve akitlerdir.

²³ Türkiye bu organizasyona 4 Kasım 1946'da katıldı.

Silahlı Çatışmalarda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi-Lahey1954

UNESCO'nun koruma bağlamında ilk yayınladığı sözleşme, "*Silahlı Çatışmalarda Kültürel Mirasın Korunmasına dair Lahey Sözleşmesi*"nin I. protokolüdür(1954).²⁴Sözleşmenin V.Bölüm 16. maddesinde ilk kez, uluslararası alanda savaş sırasında korunacak kültürel miras için belirlenen "Mavi Kılıç" sembolü tarif edilmiştir.Sözleşmeye bir Uygulama Tüzüğü ve iadelere ilişkin protokol ile birlikte ayrıca üç adet de tavsiye metni eklenerek kabul edilmiştir. Ek Protokol, sözleşmeden bağımsız olarak taraf olunabilecek bir belgedir (Protokole taraf olmadan Sözleşme'ye taraf olmak da mümkündür).

Uygulama Tüzüğü ise sözleşme'nin adeta tamamlayıcı bir eki niteliğinde olup, metinler bir bütün olarak savaş zamanında kültür varlıklarının korunmasına dair temel mevzuatı oluşturur. 7 Ağustos 1957'de yürürlüğe giren sözleşmenin getirdiği en önemli yenilik ve kolaylık, daha önce muğlak ve çok çeşitli deyimlerle ifade edilen olguları "Kültürel Varlık" ortak paydasıyla tanımlayan ilk belge oluşudur.

1954 Lahey Sözleşmesi, bir bakıma 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin eşdeğeridir. 1949 Sözleşmeleri insan varlığını ön plâna çıkararak onu korumaya yönelirken, 1954 Lahey Sözleşmesi insanın yaratıcı dehasından ortaya çıkan değerleri korumayı amaçlamıştır(Öktem,1998).Taraf devletlerin resmi, sivil ve askeri kurumlarına yükümlülükler getiren Lahey-1954 Sözleşmesi, bu yükümlülükler ile devletlerin; çatışma öncesinde, sırasında ve sonrasında kültürel mirasın korunması için askeri planlamalar da dâhil olmak üzere tüm yapısal uyum çalışmaları ve alması gerekli tedbirleri önceden belirlenmesini şart koymuştur.

²⁴ Türkiye bu protokolü 15 Aralık 1965 tarihinde imzaladı.

Resim 6: Humus-Haçlı Kalesi-11 Temmuz 2014 de bombalanma görüntüsü(<http://www.korhaber.com/haber>)

3.4. Yakın geçmiş ve günümüz savaşları bağlamında koruma:

1970'li yılların sonuna doğru dünyada başlayan küreselleşmeyle birlikte merkezi, tek tipleştirici, homojen ve modernist kimlik yapısı; yerini etnik, dini ve yerel değerlerin ağır bastığı bir kimlik tanımına bırakmıştır. Bireyin kimlik tanımlamasındaki bu değişim, küresel güvenlik bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu değişim içinde yeni risk alanları ortaya çıkmış; özellikle dini ve etnik kimliğe dayalı şiddet belirgin bir biçimde artış göstermiştir. Bu tutumu, din veya etnik kimliğe dayalı örgütler kadar, devletler ve etnik gruplar da sergilemişlerdir.

Günümüzde ve yakın geçmişte meydana gelen silahlı çatışma ve savaşlar pratiğine bakıldığında da bu nitelikteki yaklaşımlar açıkça görülmektedir. Çatışmalar sırasında rastlantısal olarak ortaya çıkan tahribatın dışında, neredeyse saldırıların tamamı bilerek, kasıtlı, planlı ve belli bir stratejinin parçası olarak kültürel değerlere yönelinmekte ve öteki olarak kabul edilen toplumun mevcut sembolleri olarak algılanan yapılar hedef alınarak yok edilmektedir.

Dolayısıyla yakın geçmiş ve günümüz savaşlarının en bariz ortak karakteristik özeliği, hem insan hem de kültürel miras varlığı için topyekûn bir yok ediş esasına

dayanmış olmasıdır. Bosna-Hersek,²⁵Afganistan,²⁶Afrika ve Ortadoğu'nun²⁷değişik alanlarında yakın geçmişte ve günümüzde meydana gelen savaşlar, bu türden savaşlar olup, hiç bir kural tanımadan şüursuzca katliamlar yapılmakta ve ayrıca kültürel miras adına da ne varsa tahrip edilerek yok edilmektedir. Özellikle Balkanlar'da meydana gelen silahlı çatışmalarda kültürel mirasların tahrip edilmeye devam edilmesi nedeniyle UNESCO, Lahey Sözleşmesi Birinci Protokolünü (1954) gözden geçirme gereğini duymuş, bunun üzerine sözleşmeyi geliştirerek Lahey Sözleşmesi İkinci Protokolünü (1999) üye devletlerin imzasına açmıştır.

²⁵Bosna-Hersek Savaş Süreci:1992–1995 yılları arasında yaşanan bu savaşta, toplum bütün manevi değerleriyle birlikte kimliği ifade eden tüm yapıları yok edilmiştir. Saldırıları insanlar dışında tarih, kültür, inanç ve manevi mirasın değerlerine de yönelmiş, binalar, köprüler, köyler ve kasabalar, şehirler, yerleşim merkezleri, inanç merkezleri, arşivler ve sanat merkezleri ve hatta mezarlıklar zarar görmüş, tahrip edilmiştir. Bosna-Hersek'te 1992-1995 yılları arasında BM komiserliğinin tespitlerine göre; 1.2 milyon Boşnak mülteci olurken, 200 bin kişi ölmüş, 4.4 milyonluk nüfusun ise neredeyse yarısı evlerinden atılmış; ülkedeki evlerin %70'den fazlası geri gelme ihtimali doğduğunda dönmeleri için imha edilmiş ve kullanılamaz hale getirilmiştir (Herscher,1998). Uluslararası Suçlar Mahkemesi tarafından Yugoslavya'da yapılanlar "insanlığa karşı suç" olarak nitelendirilirken, 26 Şubat 2007 tarihinde uluslararası Adalet Divanı, 1995 yılında Srebrenitza'da yaşanan ve 8 bin Boşnak'ın öldürüldüğü saldırıyı "soykırım" olarak nitelendirmiştir. Bu savaştan sonra durum değerlendirmesi yapan UNESCO 1954Lahey Sözleşmesi'nin İkinci Protokolü'nü hazırlama gereğini duymuştur(Torsti, 2004).

²⁶Afganistan'da Savaş Süreci:1992-1996 arasındaki iç savaşta Taliban'ın emri ile sayısız tarihi eser yok edildi. Mart 1993'te eşsiz bir koleksiyon barındıran Kabil Ulusal Müzesi bombalarla patlatıldı, patlamadan geriye kalan eserle yağmalandı. Aynı şekilde, "Bamyan Budaları" olarak bilinen, Orta Afganistan'da, Kabil'in 230 km kuzey batısında, Bamyan vadisinde bulunan sarp kayalıklara oyularak yapılmış devasa iki Heykel Taliban tarafından 2001 yılında dinamitlenerek yok edilmiştir(URL 6).

²⁷Filistin, Irak ve Suriye: Filistin İsrail arasında yıllardır süren savaşta binlerce sivil can kaybıyla birlikte, yerleşim birimleri tüm varlıklarıyla bombardımana tabi tutulmakta ve yok edilmektedir (Salmon, 2006). ABD'nin Irak'a müdahalesi ile M.Ö. 2000'li yıllara kadar uzanan Mezopotamya eserlerini barındıran Ulusal Müze olmak üzere müzelerde 15 bin tarihi eser kaçırıldığı belirtilmiştir. Onlarca değişik uygarlıklara ait yerleşim birimi, tarihi yapı ve kültürel değer tahrip edildi. Halen tüm şiddetiyle süren savaşta, yerleşim birimleri (başta Şengal, Sincar ve Kerkük olmak üzere) ve kültürel mirasa ait değerler ve farklı etnik ve inanç yapılarına yönelik toplu katliamlar, insan ticareti ve köleleştirmeler (farklı inanca sahip kesimler) yaşanmaktadır.

Irak'taki durumun benzeri Suriye'de sürdüğünü söylemek mümkündür. Halen tüm şiddetiyle devam eden ve on binlerce sivil insanın öldüğü bu savaşta, ırakta olduğu gibi onlarca yerleşim birimleri ve kültürel mirasa ait diğer unsurlarla birlikte farklı etnik yapılara yönelik toplu katliamlar (başta Kobani katliamı olmak üzere ve diğer yerleşim birimleri), Kobani insan ticareti ve köleleştirmeler yaşanmaktadır.

Silahlı çatışma durumunda kültürel varlığın korunmasına ilişkin 1954 Lahey Sözleşmesi'nin İkinci Protokolü-UNESCO, 1999

Bu protokolde gözlenen en önemli gelişme, silahlı çatışmalarda kültürel mirasın korumasında ulusal sivil toplum örgütlerine de görev verilmesidir. Ayrıca, 1954 Lahey Birinci Protokolünde belirtilen “Özel Koruma” (Bölüm II); İkinci Protokol'de-1999 “Gelişmiş Koruma” adı altında genişletilmiştir (III Bölüm). Bu kapsamda "Gelişmiş Koruma" adı altında bulunan kültürel varlıklara ilişkin uluslararası listenin oluşmasına karar verilirken, komitenin uzman kişilerin yanı sıra devlet ve sivil toplum kuruluşlarından da tavsiyeler alınacağı belirtilmiştir. Sözleşmenin yayılmasına ilişkin 30. maddenin 3. fıkrasına göre, taraf ülkelerde; silahlı çatışma anında bu protokolün uygulanmasında sorumluluk taşıyan tüm askeri ve sivil yetkililerin bu kapsamda bilgilendirilmiş ve buna göre gerekli tedbirleri almış ve tüm sorumlulukları yerine getirmiş olmasına vurgu yapılırken, tüm bu çalışmaların barış zamanında UNESCO ve ilgili devlet ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapılmasına aynı şekilde vurgu yapılmıştır.

4.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İlgili uluslararası otoriterlerce sürekli geliştirilerek yapılan tüm mevzuat ve kabullere rağmen, ancak başta yakın çevremizde olmak üzere, kültürel miras tüm dünyanın gözleri önünde her gün savaş ortamlarında bilinçli ve planlı olarak yok edilmektedir. Değişik oluşumlarca din ve aidiyetler esasında başta Suriye, Irak ve Afganistan'da olmak üzere dünyanın değişik coğrafyalarında yürütülen savaşlarda, dünya mirası ve uygarlığın birçok önemli yerleşimi ve bu alanlardaki değerler ile birlikte tüm dünyanın gözleri önünde bilinçli olarak tüm şiddetiyle yok etmenin devam ettiği görülmektedir. Önceki dönemlerde savaş sırasında yapılan tahribatların özellikle savaşılan ülke ve toplumu sembolize eden ve ona ait varlıklarında yapılırken, bugün din esasında bu alanlarda yapılan savaşlarda ise tüm kültürel miras adeta düşman kabul edilerek yok edilmektedir. Buradaki önemli durum; yok edilen mirasın ve varlıkların hemen hemen hiçbirinin savaştıkları topluma ait olmaması ve onu sembolize eden varlıklar olmayışdır. Ne Afganistan'da 1993 yılında bombalanarak yok edilen, “Bamyan Budaları”olarak bilinen Buda heykelleri, ne de Suriye ve Irak'ta dozer balyoz ve bombalarla yok edilen yerleşim ve kültürel varlıkların hiçbiri savaştıkları ülke ve topluma ait olmayıp, binlerce yıl önce bu alanlarda yaşamış uygarlıklara ait veriler olması; kültürel mirasın topyekûn düşman görüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu kapsamda en son olarak, Irak'ın dünya mirası listesinde bulunan Nemrut yerleşimi ve aynı şekilde Suriye'nin Palmira yerleşimleri de bu nitelikte yerler olup, savaştan taraflarca büyük ölçüde tahrip edilmişlerdir.

Her türlü evrensel değer tüzük ve kabulün adeta yok sayılarak bu tahribatların hallen olanca hızıyla sürdürülmesi, adeta uygarlığın beşiği sayılan bu coğrafyayı zaman geçtikçe daha da korkunç hale getirmektedir. Bu kapsamda başta UNESCO olmak üzere ilgili tüm uluslararası kuruluş ve ülkelerin ise sadece bir bildiri yayınlamaktan öte hiç bir caydırıcı ve önleyici bir pratik ortaya koymaması, durumu daha da kaygı verici hale

getirmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bu alanlarda yürütülen bu nitelikteki savaş ve silahlı çatışmalarda her türden evrensel nitelikteki tüzük ve kabul geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Bu anlamda, uluslararası toplumun bu barbarlığı durdurmak için ne yapılması gerekiyor ise dayanışma içerisinde bir an evvel yapması önemli bir acilliyettir.

Bu noktada, uygulanması halinde mevcut mevzuat ve kabullerin, hem savaş hem de barış zamanları için yeterli derecede olduğu açıktır. Ancak, günümüzde birey ve toplumlarının bu mevzuatları uygulama anlayış ve ahlakından yoksun olması, sorunun esasını oluşturmuş durumdadır. Bu anlamda, ulusal ve uluslararası tüzük ve kabullerin işlerliğinin sağlanmasına yönelik olarak ilgili otoritelerce eğitsel ve kültürel politikaların geliştirilmesi, sivil toplum örgütleriyle işbirliğinin geliştirilmesi ve ihlallerde caydırıcı cezai müeyyidelerin uygulanması önemli olup, bu alandaki mevzuatın uygulanmasına katkı sunacaktır.

Öte yandan günümüz savaşlarının topyekûn yok etme ve yağma üzerine kurulu bir kurguya dayalı olduğu görülmektedir. Bu kurgu, kaçınılmaz olarak üzerine çağımıza denk düşmeyen farklı birçok çarpık yaklaşımı inşa ettirmiş, savaş yürütücülerini ve taraftarı toplum kesimlerini düşünsel ve kültürel olarak sorunun bir parçası haline getirmiştir.

Günümüzde, özellikle de yakın çevremizde yaşanan savaşların ağırlıklı olarak din mezhep ve ırk ekseninde yürütülmesi, düşünsel olarak bu alanlarda (sorun haline gelen hususlarda) günümüz uygarlığına uygun şekilde reformlara gidilmesini önemli kılmaktadır. Bu kapsamda farklılıklarla birlikte çok kültürlü yaşam anlayışının esas alınması ve farklı kesimlere ait mirasın korumasına yönelik çabalar değerli olmaktadır. Bunun da esasen demokrasi ve demokratik yaşam kültürü ile alakalı bir durum olduğu açıktır. Bu noktada yaşamın her alanında demokratik yaşam kültürüne katkı sunacak eğitimsel/kültürel politikaların geliştirilmesi ve bu yönlü ahlakın hayata geçirilmesi; tüm insanlığın emeğinin ürünü olan kültürel mirasın ve çok kültürlülüğün, bu barbarca yaklaşımlarla yok olmamasına en az yasalar kadar katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

AHUNBAY,Zeynep.(1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM Yayınları.

AHUNBAY, Zeynep.(2000). “Dünya Kültür Mirası Ölçütleri Açısından Kurtarma Olasılıkları” *Mimarlık Dergisi*, S: 294, s. 45.

AKİPEK, Serap. (1999). *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

ALTINYILDIZ, Nur.(1997).*Tarihsel Çevreyi Korumanın Türkiye'ye Özgü Koşulları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

- ASETEKİN, Gül. (2004). *Kültür ve Doğal Varlıklarını Neyi Niçin Nasıl Korumalıyız*. No:3016. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ASLAN, M. Yasin. (2008). “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”. TBB Dergisi. S: 79, ss. 235-274.
- ÇAĞIRAN, M. Emin. (2006). “Filistin Duvarının Hukuki Mahiyeti ve Sonuçları Üzerine Uluslararası Adalet Divanının Mütalaası”. *Orta Doğu*, S:1, s. 57-76.
- ÇAKIRCA, Düzgün. (2010).*Su Politikaları Bağlamında Fırat-Dicle Havzasında Kültürel Mirası Korumanın Koşulları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi. Edirne.
- ERDER, Cevat. (2007). *Tarihi Çevre Bilinci*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- EROL, Pınar; KALAY, Veysel. (2002). “Siyonizm ve Filistin Sorunu”, www.antimai.org.tr/Erişim Tarihi:18.01.2015.
- GRAHAM, Stephen.(2003). “Lessons in Urbicide”.*New LeftReview*, S: 19, s. 63–77.
- GRAY,ChrisHables. (2000). *Postmodern Savaş, Yeni Çatışma Politikası*.İstanbul: Alfa Yayınları.
- GROTIUS, Hugo. (1967). *Savaş ve Barış Hukuku (De Iure Belli Ac Paris)*. Ankara: AOSBF Yayını.
- HITLER, Adolf. (2005). *Kavgam*. İstanbul.
- HOBSBAWM, Eric.(2006). *Kısa 20. Yüzyıl*, İstanbul.
- ICOMOS. (1999), *Tourism At World Heritage Cultural Sites; The Site Manager's Handbook*. The ICOMOS International Committee On CulturalTourism, Colombo:ICOMOS.
- KARASU, M. Arman.(2008). “Bir Kentin Ölümü; Kent kırım (Bosna-Hersek Örneği)”.*Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, S.54.
- KEYMAN, Fuat. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:3, Bilgi Üniversitesi,İstanbul.
- MADRAN, Emre. (2005).*Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- NALCIOĞLU, Orhan (1997). *BM Barışı Koruma Harekâtının Hukuksal Esasları*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, S.12108 L-IV Giriş Kısmı, CP-I M.
- NTV Tarih Dergisi. (2009). S:1, s. 21, İstanbul.
- ÖKTEM, Emre. (1998). *Silahlı Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunması: Bosna-Hersek Örneği*. S. 132. İstanbul: Der Yayınları.

- ÖZDOĞAN, Mehmet. (2001). *Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayın.
- ÖZDOĞAN, Mehmet.(2004). *Atlas Der.* S:141. s:16, İstanbul.
- ÖZEL, S.(1998). *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*. s.15-18. İstanbul: Alkım Yayınları.
- PAZARCI, Hüseyin. (1997). *Uluslararası Hukuk Dersleri, III.Kitap, Gözden Geçirilmiş 2.Baskı*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- SALMON, Christian.(2006). “Filistin’e Uzaktan ve Yakından Bakmak Buldozer Savası”, Mimarlar Odası Ankara Subesi Bülteni, Çev: Oktay Etiman, 43, 32–37., Ankara.
- SANDER, Oral.(1998). *Siyasi Tarih*. İstanbul.
- SHAW,Martin. (2005). “New Wars Of The City: ‘Urbicide’ And ‘Genocide’”,www.opendemocracy.net/ Erişim Tarihi: 02.02.2015.
- TEZCAN, Durmuş.(1996). “Arkeolojik Kültür Varlıklarının Korunması ve Milletlerarası Ceza Hukuku”, *AÜSBFD*, S: 51, No: 1-4, Ankara.

İnternet Kaynakları

- URL 1:www.hazine.gov.tr /Erişim Tarihi:16.01.2015.
- URL 2:www.siviltoplumakademisi.org.tr / Erişim Tarihi: 28.01.2015.
- URL 3:www.ebilge.com/61276/savas_nedir.html / Erişim Tarihi 16.01.2015.
- URL 4:www.hikmet.net/içerik(son erişim tarihi: 04.03.2015)
- URL 5: www.kumid.net/admin/userfiles/etkinlikler/beykent.pdf / Erişim Tarihi: 22.01.2015.
- URL 6:www.wikipedia.org/wiki/bamyan_buda_heykelleri ./Erişim Tarihi:18.01.2015.
- URL 7:<http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler> / Erişim Tarihi:12.05.2015.
- URL 8: <http://www.arkeofili.com> / Erişim Tarihi: 22.05.2015.
- URL 9:<http://www.dw.de/p> / Erişim Tarihi: 22.05.2015.
- URL 10:<http://www.korhaber.com/haber> / Erişim Tarihi:22.05.2015.